

R O S T A.

PUNALUA. *)

Palasovsky Ödön könyvét joggal fogadta derűltség s eltekintve az „Uj föld“ körébe tartozó írótól, elfogulatlan megértésére vagy megértésére senki sem gondolt. Pedig Palasovszky Punaluája nagyon is benne gyökerezik a mai ember pszichéjében, ha el is rugaszkodott a hagyományos fejlődéstől, hogy a benne élő prehistorikus embert juttassa szóhoz, kit a kultúra és a civilizáció közvetkezetessége, fiktív ideái, szigorú megrendszabályozása száműztek a nagy szellemi küzdelmek fórumáról, még pedig nem a spekuláció segítségével, mely logikusan igyekszik rekonstruálni a hajdani embert, hanem a legközvetlenebb megérzéssel, mely ideig-óráig el tudta feledtetni vele, hogy ő is tagja a mai élet kulturális közönségének.

Mindenki szépet és fölemelő gondolatokat vár attól a könyvtől, mely történetesen keze ügyébe kerül, pedig a Punalua *megérzésének* első föltétele éppen az, hogy az olvasó mondjon le mindarról, amit eddigi művészi élményei alapján a szépről és fölemelőről leszűrt magának, mert Palasovsky nem művész s nem is akar művészetet adni, a tradicionális művészet értelmében. Ő egyszerűen ember s elveti mindazon *formákat*, melyek szinte ráólmosodtak a kifejezés lehetőségeire (akár szükségképpen, akár nem) s e nagy forradalmi munkában nem riad vissza sem a gajdolástól, sem az értelmetlenségtől, hogy megszólaltassa önmagában azt, ami még ép. Benne a tárgyak, a fogalmak elveszítik régi jelentésüket s ennek megfelelően gondolatait sem kényszeríti arra, hogy a logika láncain vergődjenek, hanem, fölhúzva minden sorompót, megfontolások nélkül tereli egyiket a másik felé, úgy ahogy éppen kiszakadnak belőle. Ez az anarchikus össze-vissza hömpölygés azonban, kómikus asszociációival, egymásba torkoló szakadatlanságával, mégis alkalmas bizonyos érzelmek föltámasztására, olyannyira, hogy, aki meg tud szabadulni előítéleteitől, néha nagyon is mélyről fakadó sorokra bukkan, melyek szinte a mondanivalók igényeivel vésődnek az ember tudatába. Palasovskynak nem fontos a téma sem, mert nem akarja magát arra kötelezni, hogy egy vagy két eszme szolgálatába szegődvén, egész teremtő képességét azok fölcicomázására, megértetésére fordítsa. A Punaluát csak megérezni lehet s ezen művelet megkönynyíttését célozza Palasovsky egyik erőssége is: a zeneiség.

Minden ritmus. Mintha egész tényét hosszú és bonyolult (vagy nagyon egyszerű) ritmus-képletek töltenék be, melyek nem tudják kívárni, hogy megfelelő, észszerű tartalommal teltse őket a költő, s kiáradnak belőle, csak a maguk zenei erejében bízva, hogy másokat is magukkal ragadjanak. S tényleg! A szavak jelentése eltörpül s a nagy zenebonában már észre sem vesszük, hogy a szerző a havat zöldnek, narancsnak és mindennek nevezi.

Halljátok a zenebonák fiszta hangját?

A zene megöli a tartalmat. Maga a Punalua szó is, mely kellő tipográfiai aláfestéssel tündököl a címlapon, inkább hangsorával, mint jelentésével akar hatni,

*) A fiatal költő kritikáját egy másik még fiatalabb „költő“-ről — azzal az érzéssel közöljük hogy: *comprendre, c' est tout pardonner*. Megjegyezzük még, hogy Palasovszky Ödön, a Punalua hírhedt szerzője, nem azonos Palasovszky Bélával, folyóiratunk munkatársával. Szerk.

mert ez utóbbihoz aligha van köze. Valami barbár hujántás jut eszünkbe, ha ki-ejtjük e szót s nem is kutatunk tartalma után. Van ebben valami néger vadság, idegenszerűség, aminthogy maga a könyv is a legkézzelfoghatóbb bizonyosága annak a széltehen-hosszában divó négerkultusznak, mely az utóbbi években nagyobb figyelemre tanította Európát a feketék művészetével szemben. Az *Izzoldampa-Punalua* is talán néger (vagy prehistóriai) vallási szertartásra emlékeztet bennünket. Érezzük a hókusz-pókuszokat, az eszeveszétt fanatizmust, az örjögő táncot, a dúrva üvöltözést, melyek a szerző minden kulturális eredménytől önkéntesen megfosztott lelkében tombolnak, hogy életre hívhassa a nagy, új valamit: Punaluát:

„Hogy Punaluát megtaláljam — mondja előszavában — el kellett szakítani magamat mindentől és mindenkitől. Testvéreimtől, barátaimtól, apám és anyám emlékétől, a dolgok régi nevétől, arcaiktól, megszokott értelmüktől.“

Aztán így igyekszik megfoghatóvá tenni a megfoghatatlant:

Punalua a dolgok új lelkét jelenti!

vagy:

Hajnal felé búcsúzz és vissza ne nézz
 Punalua éje egyetlen éj
 Punalua csókja csak egyszer a tiéd
 Mert mindig más ágyban vár Punalua és mindig messzibb tengerek
 felé tart szomjának sodra
 És mindig más ágyban vár Punalua és mindig más városokban vár
 és idegen tavakban fürdik és idegen tájakon fészülködik
 A küszöbről hív, a fák tejét issza és mindig messzibb tengerek felé
 visz nyének sodra
 És mindig jön Punalua és mindig megy a küszöbről hív
 Ne felejtse Punaluát.

A nagy Ismeretlen megsejtésének egyetlen pillanata, mely vigasztalanul rohan tova, hogy még nagyobb, még újabb látomások felé csalogassa papját: mintha erre döbberne rá a költő s bevallhatjuk, a hivatalos művészet szempontjából sem kivetendő módon.

Alki tényleg figyelemmel kíséri a mindenütt előburjánzó groteskségeket, kicsavart táncokat, burleszkeket, *jazz-bandet*, nem mehet el e könyv mellett sem közömbösen, mert ennek is minden sorából kiviláglik az, ami a föntiekből, t. i. a fájdalmas, tragikómikus harc a civilizáció és a — ratio ellen. Valami formátlan, bétéges, ideges nyugtalanságról van itt szó, mely a régibe már nem tud beleilleszkedni, de az új formát még nem lelta meg s talán sohasem leli, mert ezúttal már nemcsak sallangjaitól próbáljuk megfosztani az ember lelki berendezését, hanem valahogyan egész strukturáját szeretnők megrenoválni. Vajjon újjágyúrható-e az ember? Ez a kérdés természetesen Palasovskyt is foglalkoztatja s hol diadalmasan, hol szkeptikusan felelget rá. Nehéz hinni benne.

Minden ördögi ikacaja mellett is sok ebben a könyvben a tragikus, mely már előre sejteti a fáradozás hiábavalóságát. Palasovsky maga is érzi ezt s azt mondja: „Még egy utolsót kiáltok.“ Valahogyan ő is tudja, hogy ez az egész fölkavarni akarás meddő s ily módon még egy kis állomás szerepét sem töltheti be a történelem menetrendjében. Így ikapunk aztán vers helyett *irodalmi jazz-bandet*.

Nekünk azonban, azoknak, kik szemtanúi voltunk minden próbálkozásnak, kötelességünk egy pillanatra megállni itt is, annál is inkább, mert ebben is meg van a főrvényszerűség. Hiszen minden túlkultúra valami ehhez hasonlóval végződik s nem egészen önkényes az, hogy az írók ma örömmel vetik magukat a primitív emberre, legyen az akár paraszt, akár néger, akár történelem előtti kor hőse. S aki meg akarja sejteni ezt a kakaofóniát, az „ijjaája“ és „u“ kiáltozásaival, annak bele kell merülnie a maga ösztönös primitív voltába, mely előtt összekuszálódznak az ismeret száalai s amely csak egy nagy hörgésben tud számot adni létezéséről.

Hogy ennek van-e értelme, az megint más lapra tartozik s e sorok írója sem akart itt értékelni s megelégszik a konstatálás tényével. Lehetséges, hogy felelőtlenség az olyan ember részéről, mint Palasovsky, aki néhol tényleg mély s talán más köntöst is tudott volna adni ugyan ennek az érzésnek. Néha jogosan gondolhatnának akarnokságra is.

Az *őz-Bibliában* már elomlóbb hangulat uralkodik, s ha nem zavarná olvasásunkat az a néhány neveltséges szóösszetétel és írásjelhiány, talán érintkezési pontot is lehetnénk Palasovsky és az elődök között. Itt már a mai ember is szóhoz jut, az eszmékért harcoló Palasovsky:

Hányjátok az utcák fekete köveit Tépjétek alája
emberkörmötök Ott ver valahol az utak alatt Száz
öltre ezer öltre A földnek elvesztett szíve.

Vagy:

Jön már jön az őz-csorda
Zengő viharját veri-gyújtja
Igy zsendítjük mi föl az erdőt a piacok tört márványára
Igy zendítjük föl hegedűnket a halott városok fölött Nagy meleg földek ölelőjén
Ujult szerelmek nyaralásán.

A szeretet, mely hálára, megadásra kötelez, sokat foglalkoztatja a szerzőt s az anyával, mint ennek a fájdalmasan jóra, tehetetlenségre kényszerítésnek szimbólumával nagyon nehezen tud leszámolni:

Mert anyák vannak
Anyák anyák csoda buzgók nagy-nagy szemükkel
mindig gyöngék Mégis szemükkel mindig erősek
A kik fiakért betegednek . . .

Vagy:

Törjétek meg a szeretet híg uralmát ez lesz a hála Menjétek
és keressétek meg a kegyetlen szerelmet, mely egyformán
sebez és becéz.

Érzi, hogy azok az ellenségei-e nagy útban, akiket szeret:

. . . föl kell, hogy vegyem a harcot azok ellen, akiket szeretek.

Sőt Punaluához is így fohászkodik:

Add a gyújtogatók nagyságát, hogy gyújtani tudjak, kökemény lánggal!... Add nekem a gyilkosok meredekségét, mely irgalmatlan, irgalmatlan!

S végül:

Punalua légy irgalmatlan!

Szerelmi eksztázisában nagy víziói vannak:

... mikor a fák karja
csókba csavarult Színes hegyek szerelmet ütöttek
Akkor szerettelek el a vizektől
Dalolj-leány ölelj-leány

... Nemtudomén földről indultál Így
álltál meg a sose tudom partra Daloltad az estékbe
szájad És lábad alá térdelt a tenger.

Érzi az írás nagy hatalmát:

A tintatartó mélyebb mint a tenger
mélyebb mint az ártézi kút
Ó sokkal mélyebb mint a gyár
Mélyebb a csóknál is egy síkoltással.

Hisz a betű erejében s szinte áhitatosan mondja el a költő hitvallását:

Míg egyszercsak a tüzek megpuhulnak és megmelegszenek
Míg egyszercsak a vizek megmedvesednek és elindulnak
Míg egyszercsak valami elbomlik és újjáalakul
Mikor eljönnek a tintatartóból a forgószélek
Hogy átrendezzék a habfehér ingek alatt
Belül belül
A sajjó koporsókat.

Közben, mintha valami démonikus akarat kormányozná, vigyorogva gáncsolja el saját magát, hogy nevetségessé tegye azt, amit fölértett mélységéből. Irtózik minden érzelmességtől és sajátmagának sem bocsájtana meg egy-egy pillanatnyi szomorúságot. Nem akarja, hogy sajnáljuk . . .

A forradalmár így kiált föl benne:

Készen vagytok-e öcséim és húgaim? El tudtok-e szakadni régi játékaiktól, apától, anyától? Az indulás perce közel. Így a kövérek és soványok sohasem érthetik meg egymást, sem pedig a nagyok és kicsinyek . . .

Őszinte emberiség nyilatkozik meg e sorokban, talán ellensúlyozzák azokat a túlkapásokat, melyektől egyébként hemzseg a könyv. A nagybetűk össze-vissza használása, kóták és mindenféle jelek bizonyos kicsinyességre en-

gednek következtetni, ami sokszor bosszantóan hat. Palasovskynak nem kellene ilyen olcsó külső eszközökhöz folyamodnia, hogy lázadó mivoltát kifejezze. Természetesen ez a tipográfiai hatásvadászat sem új, hiszen már régóta és mindenfelé így akarnak határt vonni maguk s a többiek között azok, akik egyébként lényegileg még kevesebb újjal tudják meglepni az olvasót.

Palasovsky, mindenesetre nem életideálunk s csak mint forradalmi jelenséget akceptáljuk, mely alkalmas a költői mesterséggel járó üres technikai fogások neveltségessé tételére. S annak, aki vérmérsékletileg keresi az újat, aki a korának megfelelő formát akarja kikristályosítani magából, annak át kell vágnia magát a kísérletezőkön is, akik — fájdalom — néha nagyon is kómikusan hatnak a maguk merészségében. Ennek oka rendszerint éppen az, hogy, az újításokat nyomon követő művészettilozófiákat receptként fogadják el azok, akiknek vajmi kevés részük volt ez utóbbiak kijelentésében. Palasovsky nem kontár, bár amit mi akarunk, az nem olyan, mint a *Punalua*, de köze van ehhez is.

Jogosan fölmerül a kérdés ezek után, hogy vajjon érdemes-e a tradicionális művészet megkerülésével ezeken az utakon haladni s nem fog-e mindvégig gúnykacajba fulladni a Palasovskyak kísérlete? Ki lehet-e tépni az ember lelkéből a multat, meg lehet-e fosztani az érzékszerveket eredeti funkciójuktól s az értelmet a kontrollálás jogától, hogy mintegy bizarr álomban omoljunk bele ebbe a kavargásba? Ki tudja?

E sorok írója nem érzi magát jogosultnak arra, hogy e kérdésben döntsön s csak arra szeretné fölhívni a figyelmet, hogy a *Punalua*, épp úgy mint a többi hasonló teremtés, nem légürestérben látott napvilágot s hogy minden sorában hű tükre mindannak, ami körülöttünk lejátszódik. Hogy mit ér, azt nem tudja, de hogy létezik, azt tudomásul veszi s avval is tisztában van, hogy miért és miből keletkezett. S ki tudja? Talán eljön a kor, melyben mindenki meghódol a képtelenségek előtt, melyben mindenki édes bódulattal élvezi a nagy logikátlanságot, az érzékszervek játszi fölcsérelését s a művészet, mely ebből fog értéket kovácsolni, éppen olyan nagy missziót fog betölteni, mint már nagyon sokszor: el fogja feledtetni az emberekkel a mindennapi élet vaskalapos kényszerűségeit.

(Szeged.)

Berczeli Anzelm Károly.

A MAGYAR NÉP LAPJA.

Az alábbiak elmondására Balogh Józsefnek a *Magyar Szemle* januáriusi számában megjelent cikke készült. És az a meggyőződés, hogy annak, aki magyar néplapot akar szerkeszteni, követendő például igenis a *Kolozsvárott* megjelenő *Magyar Népet* kell vennie, melynél jobb néplapot eddig magyarul senki ki nem adott. Érdekes voltát egyébként Balogh József is elismeri, csak a végső következtetése az, hogy: „nem a kívánatos típusnak adja valaminő példáját”. Merem állítani, hogy, épen, mint típus követendő példa, ellenben a részletekben kell majd a helyi viszonyoknak megfelelő változtatásokat tenni.

Jól ismerem a *Magyar Népet* keletkezését és fejlődését. Tudom, hogy annak alapítói is „a nép lelki és erkölcsi nevelését” tűzték ki végcélul, mint Balogh József. De ezt nem azonnali eredménynek remélték, hanem programjuk betetőzésé-